

تجربه نگاری سیاستگذاری فرهنگی در کشورهای شمال آفریقا

ترجمه: عبدالکریم شاهینی

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

مقدمه

شمال آفریقا با برخورداری از موقعیت استراتژیک جغرافیائی مناسب و با وسعت تاریخی ای که نشان دهنده تلاقی جمعیت زیاد در این منطقه است اندکی بیش از ۶ میلیون کیلومتر امتداد دارد و اجمالا تعداد ساکنین آن به ۱۶۷ میلیون و ۷۹۸ هزار و ۱۴۴ نفر می رسد. این سرزمین توسط دریای مدیترانه و صحرای بزرگ و اقیانوس اطلس احاطه شده و از پنج کشور الجزایر، لیبی، تونس، مغرب و مصر تشکیل شده است. با اینکه این کشورها در یک منطقه واقع شدند سرگذشت گوناگونی دارند. این کشورها در دوره جدید مرزهای معین و سیاستهای فرهنگی ملی مخصوص به خود دارند. اما با وجود همه این تمایزها در حوزه فرهنگ به خصوص در قسمت غرب این منطقه نقاط مشترکی وجود دارد. در این گزارش به سیاستهای فرهنگی چهار کشور الجزایر، مصر، مغرب و تونس پرداخته شده است.

۱. الجزایر

الجزایر از جمله کشورهای شمال آفریقا است که در سال ۱۹۶۲ میلادی مستقل شد. تعداد جمعیت آن ۳۷ میلیون می رسد. الجزایر چهارمین کشور ثروتمند قاره آفریقا است. در این کشور بخش فرهنگ توسط وزارت فرهنگ اداره میشود که در ترسیم استراتژی فرهنگی ملی جایگاه بالائی دارد. فرهنگ مجموعه ای از سازمان های مرکزی و ادارات فرعی است که فعالیتهای فرهنگی را در سطح ملی سامان میدهند و همه این مراکز و ساختارهای بزرگ فرهنگی به طور مستقیم زیر نظر وزارت فرهنگ طبق استراتژی اعلامی این وزارت در سطح ملی یا منطقه ای اداره میشوند. از سوی دیگر قدرتهای محلی (استانداری ها و شوراهای شهر) نیز در اداره بخش فرهنگ مشارکت دارند.

۱.۱. بودجه فرهنگ

از سال ۲۰۰۵ بودجه های فرهنگی به طور قابل توجهی افزایش یافت. این ازدیاد ناشی از بودجه های ویژه ای بود که دولت الجزایر برای برپائی جشن های بزرگ فرهنگی اختصاص می داد. با دقت در تخصیص بودجه در ده سال اخیر می توان پی برد تنها در دو سال میزان بودجه در سطح یک درصدی است که سازمان یونسکو توصیه کرده است.

۱.۲. تمرکز دائی

از سال ۱۹۶۲ یکی از بزرگترین مشکلاتی که بخش فرهنگ در الجزایر با آن مواجه است تفاوت میان مناطق مختلف کشور در برخورداری از فضاهاى فرهنگى است. با وجود تلاشهاى که در دهه هفتاد قرن بیستم مبنی بر تمرکززدائی صورت گرفت ولی پایتخت این کشور به عنوان بزرگترین قطب فرهنگى مطرح بود و سایر ایالات به غیر از ایالات بزرگ از بی تحرکى فرهنگى شدیدی رنج میبردند.

۱.۳ تبادل فرهنگى و هنرى

الجزایر با کشورهای تونس، مغرب و مصر همکارى و مشارکت دارد. یک سند همکارى فرهنگى در سال ۱۹۹۲ بین کشورهای عربى در جهت تحکیم روابط چند جانبه امضا شده است. در این سال جوایزى برای نوآوری فرهنگى در این کشورها تعیین و در سال ۱۹۹۴ انجمنى برای نویسندگان ملی تاسیس شد.

۲. تونس

استقلال این کشور در سال ۱۹۵۶ به وقوع پیوست و هم اکنون قدرت هشتم اقتصادى در قاره آفریقا است. بخش فرهنگ همچنان توسط وزارت فرهنگ مدیریت میشود.

۲.۱ از سال ۲۰۰۳ بودجه اختصاص یافته برای فرهنگ رشد پی در پی داشته است. گفتنى است طی ده سال اخیر (یعنى تا سال ۲۰۱۲) هیچگاه بودجه فرهنگ به نسبت ۱ درصد که یونسکو سفارش کرده بود نرسیده است.

۲.۲ تمرکز زدائى

تمرکز زدائى از اواسط دهه هشتاد یکى از اهداف سیاست فرهنگى در تونس بوده است. از سال ۱۹۹۲ در تمام استانها نمایندگان محلى برای بخش فرهنگ تعیین شدند که وظیفه آنها هماهنگى با کمیته های محلى برای انجام برنامه های سالیانه فرهنگى بوده و خانه های فرهنگ و کتابخانه های عمومى را نیز اداره میکردند. کمیته های فرهنگى نمونه بارز دستگاههای غیر متمرکز در سطح دوائر محلى است.

۲.۳ تبادل فرهنگى و هنرى

این کشور از زمان استقلال به برقرارى روابط فرهنگى با همسایگان خود در شمال آفریقا اقدام کرده است.

۳. مراکش

استقلال این کشور در سال ۱۹۵۶ به وقوع پیوست. این کشور به عنوان پنجمین کشور قاره آفریقا از حیث درآمد سرانه ثبت شده است. وزارت فرهنگ یک مقام حکومتی است که از سال ۱۹۷۴ به بعد برای انجام امورات و شئون فرهنگی بودجه مخصوصی برای آن مصوب میشود. وظیفه مهم این وزارتخانه آماده سازی و اجرای سیاستهای حکومت در عرصه میراث فرهنگی و رشد فرهنگی و هنری است.

۳.۱ بودجه فرهنگ

تامین بودجه فرهنگ در مغرب به عهده همه دستگاههای حکومت بوده و باید پشتیبانی خود را با بهره گیری از امکانات مناسب برای رشد نوآوری های فرهنگی و هنری بحثهای علمی و تکنیکی و اقدامات ورزشی به کارگیرند. کما اینکه حکومت باید در جهت رشد و ساماندهی این بخش ها به گونه مستقل و بر اساس قواعد فنی و دموکراسی تعریف شده تشویق کند. سهم فرهنگ نسبت به اولویت بندی سیاستهای دولت میزان بسیار کمی است که آن را میتوان در اختصاص بودجه به اموراتی همچون جبران خسارات، آموزش عمومی، دفاع و امنیت ملی، بهداشت و مسکن مشاهده کرد. این ضعف تخصیص بودجه موجب شده است که سیاست های عمومی فرهنگ برای تخصیص بیشتر به موارد موجود و پیش پا افتاده اهمیت داده که این نحوه عملکرد مسئله برقراری توازن را با مشکلاتی مواجه ساخته است.

۳.۲ تمرکز زدائی

وزارت فرهنگ در این کشور شامل دفتر وزیر، مدیریت مرکزی (از جمله مدیریت میراث فرهنگی، مدیریت هنر، مدیریت کتاب، کتابخانه ها و بایگانی) و دوائر غیر مرکزی است که به ۱۶ منطقه اصلی با هدف تمرکز زدائی در امور فرهنگ تقسیم شده اند.

۳.۳ تبادل فرهنگی و هنری

در مورد همکاری های بین المللی وزارت فرهنگ قراردادهای زیادی با کشورهای اروپائی، آفریقائی و آمریکائی داشته است. به نظر می رسد وزارت فرهنگ هیچ وقت این گونه قراردادها را با کشورهای شمال آفریقا امضا نکرده باشد.

وزارت خارجه که مدیریت روابط فرهنگی و اجرائی با دیگر کشورها را بر عهده دارد در رابطه با همکاری های فرهنگی بین المللی اهداف زیر دنبال می کند:

- رشد همکاری فرهنگی بین المللی دو و چند جانبه،

- همکاری با ادارات معین که طبق برنامه های حکومتی، امور خارجی را مدیریت می کنند مانند اداره مذاکرات و توافقنامه ها.

۴. مصر

مصر با ۸۳ میلیون جمعیت سومین کشور آفریقائی و همچنین سومین قدرت اقتصادی هم است. در دهه پنجاه میلادی سیاستهای فرهنگی دور مشکلات آموزش و پرورش پایه ریزی شد. شورای عالی فرهنگ نقش سستی خود را در موضوعات زیر بازی می کند:

- رشد سیاستگذاری فرهنگی در مصر،

- نقش مشاوره برای حکومت در امور مربوط به فرهنگ،

- ترغیب برای نوآوری در عرصه فرهنگ و هنر

از دیگر مسئولیت های این شورا تامین بودجه کار فرهنگی و ارائه طرح و پیشنهاد ها، سیاستهای فرهنگی به وزارت فرهنگ است. همچنین این شورا جوایز سالیانه مربوط به هنر، ادبیات، علوم اجتماعی را تهیه و تقدیم می کند و هزینه فعالیتهای متنوع آن به طور مستقیم از راه دولت تامین میشود.

۴.۱ بودجه فرهنگ

بودجه فرهنگ در مصر کمترین میزان بودجه دولت است، لذا برای جبران این ضعف وزارت فرهنگ صندوقی با عنوان صندوق توسعه فرهنگی ایجاد کرده است که ۱۰ درصد از درآمد انجمن آثار تاریخی به آن تعلق میگیرد هرچند این سهمیه کافی نیست ولی اجازه حمایت از پروژه های فرهنگی را می دهد. وزارت فرهنگ بودجه خود را صرف هزینه های زیر می کند:

- هزینه های مدیریت به خصوص دستمزد کارکنان،

- تجهیزات،

- مساعدت به نخبگان و مبتکرین

۴.۲ تمرکز زدائی

وزارت فرهنگ در مصر از ساختارهای متعددی تشکیل شده است. این وزارتخانه سیاستهای تمرکز زدائی خود را از راه اداره کل اماکن فرهنگی تامین میکند. تعداد ادارات کل اماکن فرهنگی در همه شهرهای این کشور به ۲۹۳ اداره می رسد که از مهمترین وظائف آنها پشتیبانی از توسعه فرهنگی و هموارسازی برای مشارکت همه افراد جامعه در عرصه های مختلف هنری است.

۴.۳ تبادل فرهنگی و هنری

در مصر سه وزارت در امور فرهنگی مشارکت دارند: وزارت خارجه که فعالیتهای فرهنگی خارج از کشور را بر عهده دارد، وزارت آموزش عالی که غیر از آموزش وظائف دیگری از جمله توسعه فرهنگ مصر در خارج از کشور را بر عهده دارد و وزارت فرهنگ که وظیفه تامین مواد و تجهیزات ضروری برای فعالیت های فرهنگی و انجام هماهنگی های لازم جهت تنظیم توافقنامه های فرهنگی با خارج از این کشور را عهده دار است. به علاوه این وزارتخانه در راستای توسعه همکاری های فرهنگی ۲۸ موسسه و مرکز فرهنگی خارجی در این کشور ایجاد کرده است که در دیگر کشورهای شمال آفریقا همانند آن یافت نمی شود. همچنین برای ترمیم فنی و توانبخشی میراث فرهنگی با بعضی کشورهای اروپائی و آیالات متحده همکاری می کند.

تحلیل تطبیقی و نتیجه گیری

۱. بودجه های فرهنگی

با بررسی تطبیقی بودجه های فرهنگ تونس، الجزایر، مراکش و مصر تفاوت های موجود بین آنها آشکار می شود. در ده سال اخیر بودجه فرهنگی منحنی رو به رشدی را نشان میدهد لکن این رشد از کشوری به کشور دیگر متفاوت است.

۲. تمرکز زدائی

در تمام کشورهایی که موضوع پژوهش ما هستند سیاست تمرکز زدائی برای اداره امور فرهنگ و اجرای سیاستهای محلی فرهنگ قدمت طولانی دارد. هدف این سیاست که ناشی از میل به دسترسی آسان به فرهنگ است برقراری توازن فرهنگی در تمام نقاط کشور است.

۳. تبادل فرهنگی و هنری

مبادلات فرهنگی و هنری بین چهار کشور از راه های گوناگون انجام می گیرد: -توسط قراردادهای و موافقتنامه های دو یا چند جانبه، -توسط همکاری های هنری، -توسط فعالیتهای افراد جامعه

پایان